

Gunnel Andersson & Hjördis Gustafsson

Boendestöd

– innebörder och effekter

Social support in independent living for persons with psychiatric disabilities – meanings and impacts.

Social support in independent living is the most common social intervention for persons with psychiatric disabilities in Sweden. This article investigates what constitutes *supportive* social support, its meanings and impacts in respect of context, interaction and time. The article emanates from a reanalysis of the results of three user-oriented studies. In total, 56 persons with experience of this type of social support were interviewed. The analytical framework derives from theories of social interaction. The findings reveal that supporting social support is a complex social intervention conveyed through "the doing", the talking and the company of the support worker. The findings also show that the restraints of everyday life are allayed or abrogated due to the support: the undoable becomes doable. Finally there are impacts on the psychosocial situation: it contributes to increased well-being and improved psychiatric conditions.

Gunnel Andersson är fil.dr i socialt arbete och forskningsledare vid FoU Södertörn.

Hjördis Gustafsson är fil.kand i etnologi och har arbetat som forskningsassistent, främst med inriktning mot funktionsnedsättning, vid FoU Södertörn.

Kontakt: gunnel.andersson@fou-sodertorn.se

Inledning

Hon förstår mig jättebra, hon vet vilka problem jag har så jag vänder mig till boendestödjaren nästan varje dag. [...] Relationen är mycket bra. Hon hjälper mig mycket, med allt. (Studie 2)

Boendestöd är ett socialt stöd som socialtjänsten kan erbjuda personer som på grund av psykiska svårigheter inte förmår upprätthålla ett fungerande vardagsliv. Till skillnad från socialt arbete som endast "talas fram" är det ett stöd som innehåller både samtal och handfasta stödjande handlingar. Sedan 2011 är boendestöd den vanligaste insatsen för personer med funktionsnedsättning under 65 år (Socialstyrelsen, 2016). Insatsen erhålls som ett bistånd enligt socialtjänstlagen (4 kap. 1 §) och tar avstamp i psykiatrireformens förarbeten från början av 1990-talet. I dessa betonades vikten av att kommunerna erbjuder boendestöd för att underlätta för personer med "psykisk störning" att bo i sedvanlig bostad (SOU 1992:73). I Socialstyrelsens termbank definieras boendestöd sedermera som "bistånd i form av stöd i den dagliga livsföringen riktat till särskilda målgrupper i eget boende". Till särskilda målgrupper hör här bland annat personer med "psykisk funktionsnedsättning". Vidare fastslår Socialstyrelsen att "Boendestödet anpassas till den enskildes behov av och möjligheter att utveckla ett normalt vardagsliv" (Socialstyrelsen, 2004). Boendestöd kan kortfattat beskrivas som ett stöd i vardagen som äger rum både i och utanför bostaden och där relationsaspekten är en central del av stödet (Socialstyrelsen, 2010).

Med avstamp i avhandlingen *Vardagsliv och boendestöd* (Andersson, 2009) har författarna till den här artikeln genomfört ytterligare studier om boendestöd inom ramen för FoU Södertörn. Artikeln bygger på en återanalys av tre brukarorienterade studiers sammanlagda huvudresultat: Andersson (2009) – studie 1; Andersson och Gustafsson (2014) – studie 2; Andersson, Gustafsson och Bringlöv (2015) – studie 3.

Syftet med den här artikeln är att ringa in vad som kännetecknar ett stödjande boendestöd, dess innebörder och effekter utifrån sammanhangets, samspelets och tidens betydelse. Med innebörd menas betydelse eller mening i vidare bemärkelse, medan effekt snarare avser resultat som följd av en viss påverkan (se Svenska akademien, 2009).

De organisatoriska faktorernas betydelse för boendestödets utformning och innebörder kommer inte att fördjupas i artikeln. Även om de kan ha avgörande betydelse är artikelns huvudinriktning utanför dessa domäner (se till exempel Ingemarsson, Bergmark & Lundström, 2006; Spetze & Gustafsson, 2013; Andersson & Gustafsson, 2017).

Begreppsval

I resultatdelen används begreppet *kapacitetsrestriktioner* för att beskriva vardagslivets svårigheter och begränsningar. Begreppet stammar från tidsgeografien. Ett av kärnbudskapen inom tidsgeografien är att påvisa tillvarons grundläggande restriktioner och därmed synliggöra individens begränsade handlingsmöjligheter (Hägerstrand, 1985). Till kapacitetsrestriktioner hör individens fysiska och psykiska förmåga, materiella tillgångar, kunskap etc. (Åquist, 1992; Ellegård, 2001). De olika begränsningarna kommer till uttryck i samspelet mellan individ och omgivning; det är i vardagen som kapacitetsrestriktionerna blir synliga och de visar sig i beskrivningarna av varför man har boendestöd. Det handlar bland annat om svårigheter att komma sig för, att våga, att kommunicera och att koncentrera sig.

Valet av begreppet kapacitetsrestriktioner baseras på dess icke belastande karaktär. De begrepp som ofta används i sammanhanget, *funktionshinder* och *funktionsnedsättning* (och även *funktionsvariation*), indikerar att människan är sina funktioner. Denna något reduktionistiska människosynen rimmar inte med den mångfacetterade individ som med nödvändighet måste få träda fram i ett stödjande socialt arbete som boendestöd. Begreppet är för övrigt inte förbehållet just personer med psykiska problem, utan gäller alla människor (se Andersson, 2009). I artikeln benämns de personer som beviljas boendestöd för brukare alternativt individer.

Studier om boendestöd

Ett återkommande tema i studier om boendestöd är relationen mellan brukare och boendestödjare och dess betydelse. Redan år 2001 konstaterade Gough och Bennisäter att boendestöd är ett relationsinriktat arbete där samspelet är av avgörande betydelse. Relationens betydelse för ett stödjande boendestöd har sedan befasts och utvecklats i ytterligare studier (se t.ex. Topor, 2014; Andersson, 2016; Brolin, 2016; Ljungberg, Matscheck & Topor, 2017). Bland annat har det sociala klimatet i relationen uppmärksammas, vars byggstenar är ett genuint intresse för individens individualitet, omtanke och omsorg, integritet samt ett visst mått av gillande (Andersson, 2016). En annan aspekt av relationen som lyfts fram är teamarbetet där både brukare och boendestödjare är delaktiga i den stödjande processen (Gough & Bennisäter, 2001; Brolin, 2016; Ljungberg et al., 2017). Avgörande för ett stödjande boendestöd är dessutom både tidskontinuitet och personkontinuitet (Brolin 2016; Ljungberg et al., 2017).

Det är svårt att hitta internationell forskning om boendestöd som i engelsk terminologi närmast motsvaras av *supported housing*. I det begreppet inkluderas dock även annan typ av stöd som organiserade boendeformer (Fakhoury et al., 2002) vilket gör det svårt att urskilja stöd i eget boende. För att nämna någon internationell forskning om supported housing visar flera studier att personer med psykisk funktionsned-

sättning föredrar eget boende (*independent living*) framför kollektiva boendeformer (Tanzman, 1993; Owen et al., 1996; Fakhoury et al., 2002; Harvey et al., 2012). Vidare är hög grad av valmöjlighet och kontroll över både bostad och stödinsatser en viktig faktor (Nelson et al., 2007).

Boendestöd och teori

Det "sociala" är utgångspunkten för en genomgripande förståelse av insatsen boendestöd. Boendestöd är socialt i den meningen att det uppstår och fortgår i ett mellanmänskligt samspel – det är dess ursprung och nav. Ett användbart teoretiskt perspektiv är därför samspelsteori, här främst representerat av socialpsykolog Johan Asplund vars begrepp *social responsivitet*, *konkret* och *abstrakt socialitet* samt *social facilitation* (Asplund, 1987) ligger till grund för förståelsen av boendestödets innebörder och effekter.

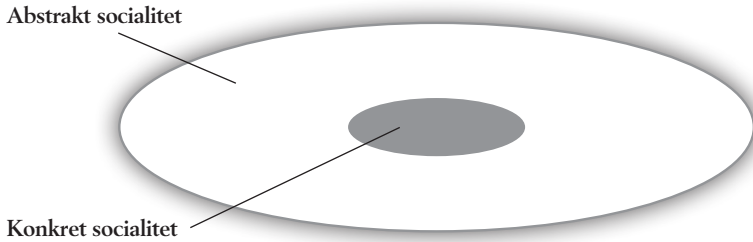
Samspelsteori används för att förstå betydelsen av mänsklig interaktion. Enkelt uttryckt är det i samspelet med andra människor, i en svars- och gensvarsprocess, som vi formar vår bild av oss själva och andra formar sina bilder av oss (Mead, (1934/1995; Asplund, 1987). Asplund (1987) myntar i detta sammanhang begreppet social responsivitet med betydelsen att vi människor träder in i denna svars- och gensvarsprocess, responderar, för att vi helt enkelt har en benägenhet att göra det. Den sociala responsiviteten möjliggör det Mead (1934/1995) kallar attitydövertagande.

Vi ser oss själva mer eller mindre som andra ser oss. Vi tilltalar oss själva omedvetet så som andra tilltalar oss [...]. Vi väcker ständigt hos oss själva, särskilt genom användandet av vokala gester, de reaktioner som vi framkallar hos andra personer, så att vi tar in de andra personernas attityder i vårt eget handlande. (Mead, 1934/1995, s. 68)

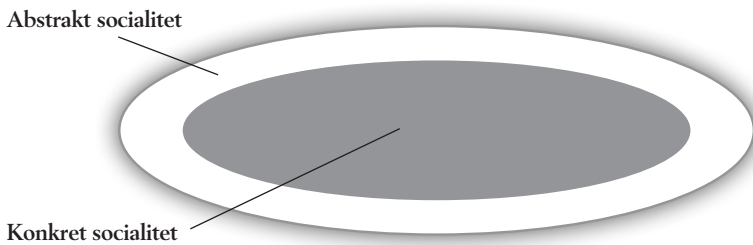
För att fördjupa förståelsen av mänskligt samspel inbegriper Asplund (1987) olika *former* av socialitet: konkret och abstrakt. Med konkret socialitet menas människor "av kött och blod", den konkreta människan med sina egenskaper och erfarenheter. Med abstrakt socialitet avses en anonym, abstrakt samhällsvarelse som bottnar i generaliserade föreställningar om exempelvis brukare, boendestödjare, lokförare, förälder. Asplund menar att vi är *både* abstrakta "figurer" och konkreta individer, samtidigt. Dock i olika grad i olika typer av relationer.

Figurerna nedan ska illustrera två typer av relationer. Den översta domineras av den abstrakta socialiteten och kan liknas vid exempelvis ett möte mellan en kassörskas och en kund. Parterna är i det närmaste anonyma inför varandra. Den andra figuren visar en relation som domineras av konkret socialitet – parterna känner varandra väl – som en vänskapsrelation (se även Sundgren, 2011).

Figur 1. En relation präglad av abstrakt socialitet, till exempel kund–kassörska.

Figur 2. En relation präglad av konkret socialitet, till exempel vänskapsrelation.

I båda relationstyperna finns båda socialitetsformerna närvarande. I den första dominerar den anonymiserade "kunden" och "kassörskan". Den konkreta socialiteten aktualiseras endast genom individernas konkreta närvaro (kroppar, röster, gester etc.). I den andra typen dominerar den konkreta socialitetens samspel som innefattar en genuin kännedom om varandra. Men – den abstrakta socialiteten är ändå närvarande. Den gör sig gällande som tolkningsram; det som sker tolkas utifrån vilka som är inblandade: en kund och en kassörska eller två vänner.

En tankeföljd av detta är att samspelets socialitetsformer tillsammans med boendestödjaren får implikationer för hur brukaren betraktar sig själv. Om den abstrakta socialiteten dominerar samspelet och brukaren bemöts som en avpersonifierad "klient" eller "adhd-diagnos", tenderar den attityden att föras över till individens självbild. Om den konkreta socialiteten får tillräckligt spelutrymme möjliggörs en självbild av en mångsidig individ som kan återerövra eller vidga sina kapaciteter.

Begreppet social facilitation fångar en grundläggande betydelse av själva närvaron av en annan människa och ”hur blotta närvaron av en eller flera personer *underlättar* utförandet av diverse beteenden” (Asplund, 1987, s. 188–189).¹ Social facilitation kan omsättas till boendestödspraktiken genom det faktum att närvaron av boendestödjaren underlättar att genomföra vardagens aktiviteter.

Metod

Artikeln bygger främst på kvalitativa intervjuer med män och kvinnor som har erfarenhet av boendestöd. Deras erfarenheter utgör den empiriska basen för att svara på frågan om vad som är ett stödjande boendestöd.

Deltagare

Totalt ingår 56 personer, 32 kvinnor och 24 män, i de tre studierna.

Tabell 1. Deltagare i de tre studierna utifrån kön, ålder och erfarenhet av boendestöd.

	Studie 1 – 2009	Studie 2 – 2014	Studie 3 – 2015
N	17	14	25
Kön	8 män 9 kvinnor	5 män 9 kvinnor	11 män 14 kvinnor
Ålder	29–61 år	21–34	24–67 år
Erfarenhet av boendestöd	6 mån–6 år	6 mån–7år	Uppgifter saknas

Av de 56 medverkande levde 41 i ensamhushåll, 3 med minderåriga barn och 12 var sammanboende, varav några yngre med föräldrar. Deltagarna i studie 1 har valts ut på två sätt. Inledningsvis rekryterades 9 personer av ett boendestödsteam, därpå följde ett strategiskt urval av ytterligare 8 personer för att få ett brett spektrum av erfarenheter, åldrar, social situation etc. (Andersson, 2009). Deltagarna i studie 2 rekryterades av fyra boendestödsteam i två kommuner och i studie 3 deltog åtta boendestödsteam fördelat på fem kommuner. Att urvalet i huvudsak skett av boendestödjare skulle kunna medföra att de som valts ut varit särskilt positivt inställda eller att de av lojalitetsskäl inte varit kritiska. Då intervjuerna avspeglar en variation av erfarenheter bedömer vi att urvalsförfarandet varit godtagbart.

Deltagarna kommer dels från olika stadsdelar i Stockholm stad, dels från sex Södertörnskommuner. Sammantaget utgör den geografiska spridningen ett brett socioekonomiskt spektrum.

1 Begreppet social facilitation lanserades av Floyd Allport (Allport, 1924, i Asplund, 1987).

Samtliga 56 personer har psykiska kapacitetsrestriktioner, de flesta med psykiatriska eller neuropsykiatriska diagnoser. I studie 3 ingick enbart personer som även hade stödinsatser enligt LSS. Samtliga har boendestöd och bor i sedvanliga bostäder.

Intervjuer och observationer

Den huvudsakliga empirin utgörs av intervjuer, men i den första studien genomfördes även deltagande observationer. De 62 observationer som ingår i studie 1 varade vanligtvis en till två timmar (så länge boendestödsituationen pågick), två till sex tillfällen per individ. De deltagande observationerna innebar att en tvåpartssituation förvandlades till en trepartssituation där forskaren påverkade den sociala miljön genom sin blotta närvaro (se Patton, 1987). Denna bias är ofrånkomlig men kan mildras genom att observera på ett sådant sätt att situationen blir så "naturlig" som möjligt (se Szebehely, 1995; Andersson, 2009).

Samtliga intervjuer var halvstrukturerade, vilket möjliggör för den intervjuade att uttrycka sin egen förståelse av ett fenomen i egna termer (Patton, 1987; Kvale & Brinkmann, 2009). Sammantaget har 53 intervjuer spelats in på band. Vid tre intervjuer fördes i stället anteckningar (i studie 1 vid ett tillfälle och i studie 3 vid två) utifrån den intervjuades önskemål. Exakta ordalydelser kunde därmed gå förlorade och därmed vissa belysande citat. Då det endast inträffade i 3 fall av 56 bedömer vi att det inte har någon avgörande betydelse för studiens resultat.

I studie 3 deltog boendestödjaren vid fyra intervjuer efter intervjupersonens önskemål. Det är tänkbart att det inverkat på öppenheten i deras utsagor. Det kan dock också ha bidragit till en mer avspänd och kvalitativt bättre intervjusituation genom att brukaren känt sig trygg.

I studie 1 och 2 transkriberades de 30 inspelade intervjuerna i sin helhet. I studie 3 har i stället intervjuerna sammanfattats utifrån relevanta teman vilka sedan lästs av samtliga som genomfört studien. För att validera tolkningen av intervjuerna och sammanfattningarna har samtliga intervjuer avlyssnats av de två medarbetare som inte varit med under intervjun (se Skogens & von Greiff, 2014).

Intervjuerna, som i studie 1 och 2 även innefattade andra teman än boendestöd, varade i studie 1 mellan två och en halv och nio timmar, i studie 2, en till tre timmar och i studie 3 mellan tjugo minuter och två timmar. De längsta intervjuerna genomfördes vid flera tillfällen (se vidare Andersson, 2009). Studie 1 har genomförts av en person, studie 2 av två och studie 3 av tre personer.

Det är cirka tio år mellan den första och sista studiens datainsamlingsperiod. Tidsspännet kan ses som en styrka eftersom det visat sig att det finns en kontinuitet i vilka faktorer som lyfts fram som väsentliga för ett stödjande boendestöd. I citaten anges från vilken studie de härrör. I övrigt förekommer inga referenser till de separata studierna.

Analys

Inför den här artikeln sammanfördes och återanalyserades resultaten från de tre studierna. Den första studiens resultat utgick från följande huvudteman: *när boendestödet äger rum, var det sker, hur det går till, vad som förmedlas samt vem/vilka* som är involverade. Samtliga aspekter är väsentliga för att besvara frågan om vad som kännetecknar ett stödjande boendestöd (se Burke, 1945/1969; Andersson, 2009) och kom att utgöra utgångspunkt för den fortsatta analysen. Resultaten i de två senare studierna fångades till avgörande delar upp av de övergripande kategorierna i studie 1. Processen har bestått av upprepade genomläsningar och ständig jämförelse (se Charmaz, 2006) mellan de olika studierna. I takt med att nya infallsvinklar uppdagades inom de ursprungliga kategorierna omformulerades de till: *vardagens sammanhang, att prata och att göra, att göra det ogörliga görbart, när stödet brister, det sociala samt tidens betydelser*. Dessa teman utgör även artikelns disposition.

Analysprocessen genomfördes av den forskare som varit med i samtliga studier (huvudförfattaren) men diskuterades regelbundet med andreförfattaren (som var inläst på studie 1 och deltagit i studie 2 och 3) för att minimera forskarbias.

Vardagens sammanhang

Personer som ingår i studierna bor i sedvanliga bostäder, i det som brukar kallas "eget boende". Eget boende inbegriper inte bara bostaden; för att upprätthålla ett vardagsliv krävs interaktion med den omgivande världen (transporter, affärer, sociala mötesplatser, rekreativmiljöer etc.) Boendestöd måste därför betraktas som ett *platsöverskridande* stöd som kan äga rum både i och utanför hemmet.

Det faktum att boendestöd äger rum i personens vardagsmiljö har flera innebörder. En sådan är att boendestödjaren även kommer i kontakt med livssammanhang där problemen inte är det centrala vilket ger boendestödjaren en *unik kunskap* om personen som andra professioner svårligen kan få. Att komma hem till någon säger något om vem den personen är; den materiella omgivningen berättar en tolkningsbar historia (se Østerberg, 1985; Lantz, 1996).

Boendestödjaren och Erik går in i köket för att titta på Eriks köksstolar. De pratar om att åka till Ikea för att inhandla lampor och några nya stolar. Att de går in i köket och börjar prata om vad Erik har och inte har föranleder Erik att titta i sina kökskåp. Boendestödjaren ser att Erik har samma kaffekoppar som hon har hemma. De börjar prata om kaffekopparna och Erik berättar att han fått dem av sin mormor. På tal om mormor så visar han ett fotografi på väggen som föreställer morfar. Samtalet fortsätter om Eriks släkt, hans ursprung och liv. (Studie 1)

Samspelet i en boendestödsituation inkluderar även den materiella och fysiska miljön; en skål skapar samtal om ett svunnet arbetsliv, ett hörnskåp en historia om skoltiden, en gammal skivback blir en inkörsport till samtal om musik. Brukaren blir "känd" för boendestödjaren i samspel med omgivningen; platsen förmedlar personen. Detta förstärker möjligheten att bli betraktad som en mångfacetterad människa och inte bara som en person som har problem. Utifrån ett samspelsteoretiskt perspektiv får detta återverkningar på självbild och handlingsmönster. När boendestödjaren efterfrågar intressen, kunskap, humor etc. blir dessa sidor bekräftade och får "liv" i en ömsesidig social process (se Asplund, 1987).

En annan innebörd är att stödet finns *där problemen manifesteras*: i vardagen. Boendestödjaren är närvarande där problemen tar sig uttryck, i det konkreta levda livet. Den konkreta socialiteten som frammanar den konkreta människan och hennes subjektivitet blir i det närmaste en oundviklig del av samspelet i individens egen vardagsmiljö. Boendestödjare har på det sättet unika möjligheter att förmedla stöd jämfört med kontorsbaserade professionella insatser.

En tredje innebörd av ett stöd i vardagsmiljö är att det ständigt inträffar *oväntade och oplanerade händelser*. Detta blir till en del av boendestödets grundläggande förutsättningar. Det kan handla om brev eller telefonsamtal som måste åtgärdas, en trasig dator, ett tomt kylskåp, en "dålig dag" som kräver samtal och inte den planerade städaktiviteten. Möjligheterna att förutspå och besluta om vad som ska ske i en boendestödsituation är därför ytterligt begränsade.

Slutligen: Ett vardagsliv i ordinarie boende kräver även interaktion med den omgivande världen. Som fastslagits ovan innebär ett stödjande boendestöd ett platsöverskridande stöd. Det handlar inte endast om att få vardagens praktiska sidor att fungera. Boendestöd är också en fråga om att *vidga vardagsvärlden*. I många intervjuer påtalas vikten av att ta sig ut och uppleva något annat tillsammans med boendestödjaren:

Så att man kanske får lite mer inspiration till det tråkiga eller vad man säger. Kanske gå på bio ... eller bara gå ut och gå med någon kanske, eller ja ... [...] Att göra roliga saker, det kanske gör så att man orkar med de tråkiga sakerna. (Studie 2)

Kapacitetsrestriktioner kan innefatta problem att möta och interagera med den sociala omgivningen. För att garantera komma ut genom dörren och vidare ut i det offentliga livet kan sällskapet av en boendestödjare vara avgörande.

Att prata och att göra

Typiskt för boendestöd är att stödet kommuniceras både genom göromål och samtal, genom *att prata och att göra*. Därtill kommer själva *sällskapet* av boendestödjaren.

Själva "görandet" inkluderar ofta vardagens praktikaliteter: sysslor i anslutning till hemmet och stöd i kontakter med det omgivande samhället. Det kan också röra sig om mer utåtriktade aktiviteter som en promenad eller ett cafébesök.

Det karaktäristiska för samtalet är spännvidden. Boendestödsamtalen löper från det vardagliga småpratet till samtal om komplexa och svåra problem. Det lättsamma vardagspratet blandas med problem och bekymmer, stort och smått om vartannat.

Vi pratar inte bara problem utan vi pratar om allt möjligt liksom, vi pratar om allt möjligt. Boendestödet har stöttat mig många gånger genom att jag *kan prata med dem*. Så när det varit jobbigt har jag kunnat prata med dem om det som varit jobbigt just då; nu tänker jag så här, nu känner jag så här, alltså när de har varit här då, och vi har kunnat prata om det och då har det blivit problemprat, men då har jag behövt det och då har de stöttat mig. (Studie 1)

Den stödjande aspekten rör samtalens spännvidd men även anpassningen till vad som krävs i ett specifikt "nu"; vardagsprat, skämt och skoj kan snabbt förbytas till problemorienterade samtal och möjligheten att ventilerat sina bekymmer.

Det typiska för samspelet i en boendestödsituation är sammanlänknings av görandet och pratandet; samtalen pågår ofta *under tiden* man promenerar, städar, lägger i tvätt eller dricker kaffe.

När boendestödjaren kommer hem till Lena sitter de först en stund och pratar om vad som hänt sedan sist. Därefter reser de sig. Lena går in i köket för att diska medan boendestödjaren börjar städa inne på toaletten. Trots att de två parterna inte utför "projektet diska" tillsammans, så blir det genomfört. Innan Lena går in i köket *pratar* man om vad som ska göras. Det är ungefär samma mönster varje gång, först prata, sedan göra. Genom en gemensam förhandling kommer parterna fram till att Lena ska diska och boendestödjaren städa. Under tiden ropas det och pratas det mellan rummen. Lena diskar för att boendestödjaren är där. Lena diskar i förhållande till en annan människa. – Varför det? frågar intervjuaren. Lena svarar: – Det är lättare när man är två. (Studie 1)

Kvinnan diskar i ett socialt samspel. Ibland kan hon göra det på egen hand, men det sker högst oregelbundet. Uttalandet "det är lättare när man är två" kan översättas till det som inledningsvis förklarades som social facilitation (Asplund, 1987): närvaron av boendestödjaren underlättar – och kan vara själva förutsättningen för – att komma

igång med en rad vardagshandlingar. Det sker sällan i tystnad; samtal och sysslor vävs samman. Görandets och pratandets aktiviteter är på det sättet inbäddade i det gemensamma skapandet av nya vardagsvanor och handlingsmönster som utmanar brukarens kapacitetsrestriktioner.

I detta samspel refererar både boendestödjare och brukare ofta till sina respektive liv; det sker en utväxling av erfarenheter dem emellan som skapar en form av jämbördighet som visar sig genom en *strävan efter social balans*. Att boendestödjaren berättar något om sin familj kan göra att brukaren pratar om sin.

Det blir väldigt tråkigt om dom är så privata att de vägrar berätta något alls om sig själva. [...] Det kan innebära att man känner sig utlämnad. (Studie 2)

Utgångsläget för relationen är "mottagarens" och "givarens". Strävan efter social balans uttrycks även genom ständiga positionsbyten: mottagaren blir också givare och givaren blir också mottagare. Det kan ske med så enkla medel som att boendestödjaren blir den som tar emot tips och råd och brukaren den som förknippas med kunskap och kompetens och inte bara svårigheter och problem. En uppluckring av utgångspositionerna, den sociala balansen, kan bara uppstå i den konkreta socialitetens ömsesidiga samspelsform.

De [boendestödjarna] tycker det är spännande med det jag har att berätta. Det är ju alltid en fördel om man har något man är bra på. (Studie 1)

Positionsbytet, att brukaren blir den som "ger", kan i sin enkelhet handla om att boendestödjaren låter sig bjudas på kaffe. Detta kan också ses som en social handling som manifesterar en ordnad och normaliserad vardag. Att boendestöd utspelar sig i vardagsmiljö och inte i kontorsmiljö, underlättar sannolikt för det omvända givandet och mottagandet.

Den sociala balansen kommer även till uttryck genom överenskommelser om hur olika projekt ska genomföras. Ofta deltar båda parter även aktivt i det som ska göras.

För att understryka betydelsen av ett samspelsmönster som präglas av social balans presenteras ett samspel som *inte* fungerat och en boendestödsituation som *inte* upplevts stödjande. Det handlar om delaktigheten i det praktiska.

Av principskäl är det vissa som inte diskar. Och det verkar vara lika med dammsugning. För några veckor sedan [under en boendestödsträff] så plockade jag undan och dammsög i hallen. Och det som jag hade ställt in i badrummet det står fortfarande kvar. Det är sänt som jag skulle behöva hjälp med, att plocka tillbaka. [...] Jag slet som ett djur, hon gjorde ingenting, jo hon höll i två mattor när vi gick

ut. Och jag blev så ledsen efteråt för jag hade behövt den hjälpen, när jag hade dammsugit hälften hade jag behövt att hon sagt: men du nu dammsuger jag resten så kan du börja plocka tillbaka. (Studie 3)

Ett stödjande samspel har olika konnotationer för varje enskild individs samspel med varje enskild boendestödjare. För vissa personer betyder ett stödjande boendestöd att boendestödjaren är initiativrik, påhittig och drivande. För andra får detta i stället kontraststödjande effekter. En kvinna beskriver att hon får fel stöd, hon behöver handfast hjälp och inte pådrivande motivation: "Det är inte påputtning jag behöver. Motivation ... det är så jävla dumt. Jag är så fruktansvärt motiverad, men jag kan inte" (Studie 3).

Avslutningsvis: det sociala samspelet i en boendestödsituation betingas av både pratandet och görandet och ömsesidighetsaspekten bör ses i ljuset av de båda uttrycken. I ett stödjande boendestöd, i det växelvisa samspelet i vardagens olika projekt, återfinns ömsesidigheten som ett socialt samspelsmönster.

Med Asplunds (1987) termer är ett stödjande socialt samspel i detta sammanhang kryddat med en rejäl dos konkret socialitet. Det ömsesidiga växelspelet och stävan efter social balans bygger på den konkreta socialitetens samspelsform. Boendestödjaren träder fram i sin individualitet, och brukaren träder fram i sin. Den abstrakta socialiteten finns dock ständigt närvarande: samspelet tolkas utifrån att den ena parten är just boendestödjare och den andra brukare, inte kund och kassörska, inte två vänner.

Att göra det ogörbara görbart

En vanlig kapacitetsrestriktion rör svårigheter att genomföra rutinartade vardagshandlingar i hemmet.

Sist jag bodde själv då gick det väldigt fort. Det vart så mycket disk, det vart aldrig städad, skurat, tvättat ordentligt. [...] Och jag vill inte bli av med den här lägenheten. [...] Det räcker med att jag mår dåligt i några dagar så kommer jag av mig helt och hållet för då skiter jag oftast i allting och då kan det förfalla ganska fort med disk och såna där grejer och då orkar man inte alltid ta tag i det direkt. (Studie 2)

Citatet illustrerar hur det psykiska tillståndet inverkar på förmågan att upprätthålla en vardagens ordning. Det empiriska materialet visar en rad exempel på personer som, baserat på tidigare erfarenheter, ser en direkt koppling mellan kaos i hemmet och psykisk kollaps. Det visar också att boendestöd kan stävja eller förhindra ett sådant förlopp. En effekt av insatsen boendestöd är (åter-)upprättandet av en vardagens ordning med bäring på det psykiska tillståndet.

Att upprätthålla vardagens ordning är också en fråga om att stävja en självbild som "psykiskt sjuk" eller en icke kapabel individ. Boendestödjaren kan i den bemärkelsen sägas skapa en motkraft mot annalkande kaos i både yttre och inre bemärkelse.

Det är dock inte bara (o-)ordningen i hemmet som kan vara en källa till – eller spegla – personens psykiska tillstånd. En annan vanlig vardagsorsak till stegrande oro och ångest utgörs av öppnade brev.

På Lisas köksbord ligger några kuvert, öppnade. Hon har väntat på att boendestödjaren ska komma innan hon öppnar dem. Särskilt *ett* brev som kommer från en myndighet har oroat henne. Boendestödjaren läser upp innehållet. Det krävs att Lisa besöker myndigheten. Boendestödjaren tonar ned händelsen, avdramatiserar det kommande besöket. Någon kommer att följa med. Man diskuterar saken. (Studie 1)

I den stund boendestödjaren öppnar brevet startar en social process som förvandlar ett individuellt problem till en delad angelägenhet, till något som finns mellan parterna. Det svårhanterliga hot som brevet representerat förvandlas till ett konkret och hanterbart problem.

Att göra det ogörbara görbart kan förstås som social facilitation (Asplund, 1987): boendestödjarens närvaro underlättar för brukaren att utföra vissa aktiviteter.

När stödet brister

Artikeln ambition är att ringa in vad som kännetecknar ett stödjande boendestöd. Detta kan också göras genom att påtala när stödet brister. Studierna visar att det kan handla om att boendestödjaren inte uppmärksammar "det för ögat dolda" eller inte ser individen i sitt vardagssammanhang.² Nedan citeras en person som beskriver vilken typ av stöd hon skulle behöva.

Jag behöver någon som lägger upp mitt liv lite grann, som hjälper mig med det administrativa. Helst ska den se mina behov, som att nu har jag trasiga skor, då ska den se att ja, du behöver nog nya och sen putta på lite så att det blir gjort. Och gärna lite innan. Allt, tandläkaren, läkaren, om kökslampan inte funkar, en droppande kran ... allt. Om jag har en dålig period – kanske försiktigt kolla, hur är det med maten hemma, ja men tar du dig ut, har du några dvd-filmer att titta på, böcker och så där. Försöka se till att mitt liv över huvud taget håller den här standarden. Och det fattar man ju efter att ha pratat med mig ett tag hur jag vill ha det. (Studie 3)

² Detta kan bero på flera saker: Handläggaren har inte uppfattat behovet eller inte accepterat det och därmed inte formulerat det i "beställningen". Boendestödjaren håller sig till "beställningen" och/eller uppfattar inte behovet.

Studierna visar att det blir problematiskt när boendestöd omformuleras till ett alltför ensidigt och rutinartat praktiskt stöd i hemmet. "Det är ett problem eftersom jag som människa är mer än vad som finns inom dessa fyra väggar" (Studie 3). En av intervjupersonerna formulerar tänkvärt skillnaden mellan hemtjänst och ett stödjande boendestöd.

Intervjuperson: Jag hade hemtjänst förut, i stället för boendestöd, och dom kom bara in och röjde och det var inte speciellt kul.

Intervjuare: Då brydde de sig inte om dig?

Intervjuperson: Nej, nej, jag är inte målet. Det är bara att städa där jag är. (Studie 3)

Ett stödjande boendestöd måste kunna omfatta vardagslivets olika projekt och situationer och den praktiska sidan av stödet endast vara en del av sammanhanget.

Det sociala

Det har varit väldigt nyttigt för mig [med boendestöd]. Jag får sällskap. När man känt sig lite låg har man haft nån att prata med. Det är det sociala som är viktigt. (Studie 3)

Det sociala är ett oavvisligt element i boendestödet: boendestöd *är* socialt. Dels som en ständigt närvarande faktor, oavsett vad boendestödjaren och brukaren gör tillsammans. Dels i form av samtalets och sällskapets betydelse. Här handlar det om att boendestöd skapar ett *socialt sammanhang*, är *avlastande* och innefattar *social samvaro*.

Typiskt för en boendestödsituation är att den är återkommande och återkoppande. Vid varje återseende bekräftar boendestödjaren att det handlar om ett återseende genom kommentarer som: har du ny tröja? vad fin du blivit i håret, hur har det gått med ...? Därmed bekräftas relationen på nytt. Den sociala upprepningen skapar ett återkommande *sammanhang* och brukaren sammanbinds med något utanför sig själv. I detta återkommande sammanhang formulerar brukaren sin vardag, och därmed sig själv: "Jag brukar berätta vad som har hänt under veckan."

För personer som saknar regelmässiga sociala kontakter kan boendestödjaren bli en vardagens centralfigur, den enda person som regelbundet kommer på besök, som bryr sig och intresserar sig. Men även personer som har vänner och anhöriga beskriver att boendestödet lindrar en plågsam ensamhet. Kapacitetsrestriktioner av olika slag kan medföra en social isolering i hemmet utan att det behöver betyda avsaknad av sociala relationer. Att träffa boendestödjaren ger en distraktion från en problemfylld eller enahanda vardag – det lättar upp och dämpar ångest som gror i ensamhet.

Intervjuperson: Det kan vara jätteskönt för mig att bara sitta och snacka.

Intervjuare: Vad är det som får dig att må bra?

Intervjuperson: Det är väl när jag är med någon av de här människorna, för då får jag prata med någon, man får höra vad andra har att säga, de berättar kanske roliga saker som hänt dem. (Studie 2)

Boendestödjare skiljer sig från många andra professionella genom sin närvaro i individens egen vardagsmiljö. I egenskap av sin profession skiljer sig boendestödjaren samtidigt från andra vardagsnära relationer; boendestödjaren får en särställning i förhållande till anhöriga och vänner. I stället för att belasta närstående med problem och bekymmer vänder man sig till boendestödjaren.

Intervjuare: Vad kommer det sig att du till exempel inte pratar med din mamma om [problemet]?

Intervjuperson: För att jag inte vill att hon ska bli orolig. (Studie 2)

Förutom att inte vilja skapa oro kan det handla om att inte vilja "nöta ner" viktiga och nära relationer med att ständigt vara den som behöver stöd och hjälp. Boendestödjaren blir en social buffert i förhållande till släkt och vänner och därmed avlastande för det sociala nätverket. *Avlastning* som en effekt av ett stödjande boendestöd aktualiseras således både i förhållande till brukarens sociala omgivning och till de egna svårigheterna och problemen.

Ytterligare ett tema har med vardagslivets mer lättsamma och njutbara sidor att göra och fångar betydelsen av *social samvaro* med boendestödjaren. I samtliga studier framkommer önskemål om att få uppleva annat än vardagsbestyr tillsammans med boendestödjaren.

Det skulle vara bra med en boendestödjare som hjälpte till med roliga aktiviteter, inte bara tråkiga hushållssysslor. [...] Det vore kul att gå och handla kläder och planera inför det. Kanske gå och träna tillsammans. (Studie 3)

Här bör även vikten av vem som är boendestödjare betonas. Som konstaterats är en boendestödsituation i högsta grad en samspelssituation; samspelet är det *medel* genom vilket stödet förmedlas. På det sättet blir *boendestödjaren* och hur han eller hon uppfattas av brukaren, avgörande för det stöd som kommer till stånd.

Intervjuare: Får du det boendestöd du vill ha?

Intervjuperson: Nej, jag vill ha dom som jag hade förut. (Studie 3)

Citatet belyser att kvalitén på boendestödet hänger samman med boendestödjaren. Så gott som samtliga intervjuade har erfarenhet av olika boendestödjare och kan jämföra när det fungerat och inte, ibland formulerat i en saknad efter en boendestödjare som var "mycket bättre".

Hon var mycket bättre, hon hade fötterna framåt om man säger så. Då blir jag lite så där, att jag orkar göra saker, när någon är glad och trevlig. Då blir jag så där, vad roligt, för annars är jag lite deprimerad i mig själv. (Studie 3)

Den tidigare boendestödjaren gjorde kvinnan glad och "uppåt" genom *sitt sätt att vara*. Den specifika boendestödjarens närvaro hade således effekter på personens psykiska välbefinnande. Kvinnan i citatet pekar på ett obestridligt faktum utifrån en teoretisk förståelse av det sociala samspelets upprinnelse och betydelse: social responsivitet, svar och gensvar, i den konkreta formen av socialitet, rör inte bara språket utan även "konkreta känslor" (Asplund 1987, s. 171).

Tiden

Slutligen är även tiden en komponent av betydelse för stödets innebörder och effekter. Boendestöd är vanligtvis ett i tid mycket begränsat inslag i brukarens vardag. Samtliga studier visar att det vanligast förekommande är boendestöd cirka två timmar i veckan, uppdelat vid ett eller två tillfällen. Därutöver finns variationer från varje dag till mer sällan än varje vecka.

Studierna påvisar att det inte är ovanligt att önska mer boendestöd, antingen längre tid vid varje tillfälle och/eller oftare. Önskan om mer tid handlar dels om att hinna uträtta mer, dels om tid till annat än vardagspraktikaliteter.

Önskan om längre boendestödtid kan hänga samman med kapacitetsrestriktioner som svårigheter att "komma igång" – startsträckan är lång och besvärlig. Det kan också kopplas till möjligheten att lämna bostaden och uppleva något annat än vardagsbestyr: "Ta mig ut härifrån, komma ut härifrån, åka iväg, se nånting annat. Det räcker om jag kommer till [centrum] eller så, gå och fika" (Studie 3).

Att både hinna med vardagens praktikaliteter och andra aktiviteter har ofta visat sig problematiskt inom ramen för den stipulerade tiden. Det uppstår en tidsmässig konkurrens där det praktiskt inriktade stödet tenderar att prioriteras framför sociala önskemål och behov.

Ytterligare en tidsaspekt av vikt är *när* stödet äger rum. Studierna visar att boendestöd oftast erbjuds kontorstid på vardagar men att det finns önskemål om andra tidpunkter, som under helger och på kvällar, för att kunna nyttja stödet på bästa sätt.

Det är dock inte bara den faktiska boendestödtiden som har betydelse; genom att

även uppmärksamma *tiden mellan* träffarna kan innebörder av stödet lyftas fram som annars riskerar att förbises. En sådan är *vetskap om sällskap*. Vetskapen att en specifik boendestödjare kommer en specifik dag kan bidra till att man "håller ut".

Jag visste ju att någon skulle komma så då kunde jag ju vara ensam. Hade jag bara varit ensam och ensam och ensam, då tror jag inte att jag klarat mig lika bra hemma själv. Utan det hade nog blivit sjukhus i såna fall. (Studie 1)

Slutligen hänger tiden också samman med antalet boendestödjare. I våra studier har det varierat mellan en och fem boendestödjare per person men det vanligaste har varit två. För personer med ett flertal boendestödjare kan det innebära att det dröjer veckor innan man möter samma person igen. Detta medför svårigheter att upprätthålla ett kontinuerligt stöd i en kontinuerlig relation.

Diskussion

Syftet med artikeln är att lyfta fram vad som kännetecknar ett stödjande boendestöd, dess innebörder och effekter. Studierna visar att de kapacitetsrestriktioner som begränsar vardagslivet kan mildras eller upphöra genom insatsen boendestöd. Tillsammans med boendestödjaren skapas andra handlingsmönster och handlingsalternativ: det ogörbara blir görbart. Ett stödjande boendestöd påverkar den sociala situationen vilket inverkar på välbefinnandet och ett möjligt förbättrat psykiskt tillstånd. Boendestöd måste förstås som en komplex social insats – det "utförs" inte i någon enkel endimensionell mening – där en rad faktorer har betydelse för om det blir ett stödjande och därmed effektivt stöd:

- Att boendestöd äger rum i vardagens sammanhang betyder att det innefattar *olika* platser. Det kräver ett platsöverskridande stöd och inte endast stöd i hemmet. Den förankringen möjliggör ett expansivt stöd för individen att erövra erfarenheter och vidga sin vardagsvärld. Här skulle vi vilja flika in att socialtjänstlagen föreskriver just det, uttryckt i möjlighet "att delta i samhällets gemenskap och leva som andra" (5 kap. 7 §) och att en av psykiatrireformens övergripande målsättningar var att människor med "psykiska störningar" skulle få en förbättrad livssituation (prop. 1993/94:218). Psykiatrireformens intentioner torde gälla än i dag.
- Ett innehållsligt och tidsmässigt flexibelt stöd. Studierna innehåller en omfattande empiri som styrker att det ständigt inträffar oplanerade och oväntade händelser i människors vardagsliv. Till detta kommer att kapaciteten fluktuerar. Det kräver en boendestödjare som kan vara flexibel både vad gäller

tid och vad som bör ske tillsammans med den konkreta individen i den aktuella stunden (jfr Ljungberg et al., 2017). Ett detaljreglerat stöd är dömt att misslyckas och skapar kontrastödjande förutsättningar.

- Betydelsen av *både* samtal och göromålsinriktade handlingar: boendestöd är, till skillnad från socialt arbete som endast sker i samtalets form, sammanlänkat av olika kommunikationssätt. Likväl behöver betydelsen av "det sociala" betonas, dels som något ständigt närvarande oavsett vad boendestödjaren och brukaren gör tillsammans, dels genom samtalets och sällskapets betydelse, både inom och utanför vardagens nyttopektra (jfr Brolin, 2016; Ljungberg et al., 2017).
- Betydelsen av vem som är boendestödjare och den relation som skapas. Att relationen upplevs stödjande av brukaren är avgörande för ett stödjande boendestöd. Det kräver att endast ett fåtal boendestödjare är involverade i en och samma person (se även Andersson, 2016; Brolin, 2016; Ljungberg et al., 2017).

Slutligen: Resultatet pekar, tillsammans med annan forskning (se t.ex. Brolin, 2016; Ljungberg et al., 2017), samstämmigt mot vad som kännetecknar ett stödjande boendestöd, dess innebörder och effekter. Dock visar studierna som ligger till grund för den här artikeln på faktorer som riskerar att omvandla boendestöd till en ineffektiv och möjligen kontrastödjande insats. Det handlar om risken med att överbetona den praktiska sidan av stödet och undervärdera "det sociala", det olämpliga i ett detaljreglerat stöd och risken med diskontinuitet.

När boendestöd blir uppgiftsstyrt och att utföra praktiska sysslor dess mål och mening, säger det något om både människosyn och synen på socialt arbete; individen betraktas utifrån sina funktioner och vardagslivet som en räckta praktikaliteter (se Sundgren, 2011). Det sociala arbetet består i att träna upp dessa funktioner med hjälp av boendestöd ur ett ensidigt görandeperspektiv. Boendestöd blir då en "görandets praktik" där de sociala aspekterna av stödet får en underordnad betydelse (jfr Andersson & Gustafsson, 2017). Det är flera problem med detta. Det går inte att bortse från boendestödets sociala innebörder: boendestöd är socialt. Samspelet, samtalet och sällskapet är en del av boendestödsituationen oavsett vad som står i ett beslut om stödets innehåll. Kvalitén på samspelet kan skapa ett stöd som är både stödjande och bristande eller till och med kontrastödjande. Ett stödjande boendestöd måste innefatta synen på att en människa existerar i ett sammanhang. Det inkluderar idén om ett socialt liv utanför nytto sfären. Välbefinnande och psykiskt välmående kräver mer än frånvaron av psykiatriska symptom; det kräver också att livet ibland är lite roligt, trevligt och intressant (Rook, 1987; Davidson et al., 2006). Det tycks finnas en risk att detta underskattas när det gäller stöd till människor med psykiska kapacitetsrestriktioner.

Det finns ytterligare en risk i sammanhanget: När görandets praktik dominerar och

”görandemålen” tycks ha uppnåtts, kan det tas som intäkt att avsluta insatsen utan att brukaren är redo för det och utan att hänsyn tagits till de sociala innebörderna av stödet (se även Brodin, 2016). Ej heller till effekten av social facilitation: det faktum att det är lättare när man är två.

Empirin visar vidare att beslut och beställningar som detaljreglerar ett boendestöd som utspelar sig i ett föränderligt vardagssammanhang är dömda att misslyckas. Resultatet blir ett boendestöd som existerar i praktiken och ett annat som formuleras i administrationens värld (jfr Andersson & Gustafsson, 2017).

Boendestödjarens förmåga att möta den konkreta individen i det konkreta vardagslivet, just den dagen, just den stunden, är grundläggande för ett stödjande boendestöd. Den konkreta socialitetens samspelsform (Asplund, 1987) är en ofrånkomlig del av ett stödjande boendestöd. Den är en förutsättning för att anonymisera brukaren, för den mångfacetterade individen att träda fram.

Likväl är den abstrakta socialiteten, här företrädd av professionen ”boendestöd” och ”brukare”, också ofrånkomlig. Den abstrakta socialiteten finns närvarande i det faktum att det är en boendestödjare och brukare som möts, inte två vänner. Den abstrakta socialiteten kan sägas företräda förväntningar på att boendestödjaren ska vara stödjande och brukaren i behov av stöd. Den tolkningsram som omger relationen är genomsyrad av den abstrakta socialiteten, den tränger in i den konkreta socialitetens sociala samspel och bestämmer tolkningen av det som sker.

Asplunds (1987) begrepp konkret och abstrakt socialitet kan ses som ett bidrag till en professionsdiskussion om det sociala arbete som boendestöd utgör (se även Sundgren, 2011; Ljungberg et al., 2017). Det slitna uttrycket att vara ”personlig” men inte ”privat” som ett slags professionsideal har – förutom dess oklara innebörd – ingen grund i studiernas relativt omfattande empiri. I den ömsesidiga process av svar och gensvar och positionsbyten som pågår i en boendestödsituation, blir båda parter individer med erfarenheter som den andre efterfrågar. Boendestödjaren och brukaren frammanar den unika personen av ”kött och blod” i ett ömsesidigt samspel där den konkreta socialiteten är oundgänglig.

Sammantaget sätter resultaten fingret på något väsentligt: vad är avsikten med boendestöd? Om syftet är ökade kapaciteter, både praktiskt och socialt och som inkluderar individens välbefinnande, måste detta också få konsekvenser för var och när stödet utspelar sig, med vem och hur (se Burke, 1945/1969). Om vi tänjer tanken: hur expansivt skulle ett samhällsstöd till människor med psykiska kapacitetsrestriktioner kunna bli? Hur långt är vi benägna att tänka, och vad hindrar?

Referenser

- Andersson, G. (2009) *Vardagsliv och boendestöd. En studie om människor med psykiska funktionshinder*. Akademisk avhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Andersson, G. (2016) What makes supportive relationships supportive? The social climate in supported housing for people with psychiatric disabilities. *Social Work in Mental Health*, 14(5): 509–529.
- Andersson, G. & Gustafsson, H. (2014) *Vardagsliv och samhällsstöd. En studie om personer mellan 20 och 35 år med psykisk funktionsnedsättning*. Rapport nr 132/14. Stockholm: FoU-Södertörn.
- Andersson, G. & Gustafsson, H. (2017) *Boendestöd på papper. Boendestöd i praktiken*. Rapport nr 152/17. Stockholm: FoU Södertörn.
- Andersson, G., Gustafsson, H. & Bringlöv, Å. (2015) *Boendestöd – Stockholm Södertörn Gotland. Delrapport. Intervjustudie*. Rapport nr 133/15. Stockholm: FoU Södertörn.
- Asplund, J. (1987) *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Brolin, R. (2016) *"Jag kan öppna fönstret när jag vill". Boendesituationen för personer med psykisk funktionsnedsättning*. Akademisk avhandling. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Burke, K. (1945/1969) *A grammar of motives*. Berkeley och Los Angeles: University of California Press.
- Charmaz, K. (2006) *Constructing grounded theory. A practical guide through qualitative analysis*. London, UK: Sage.
- Davidson, L., Shahar, G., Staeheli Lawless, M., Sells, D. & Tondora, J. (2006) Play, pleasure and other positive life events: "Non-specific" factors in recovery from mental illness? *Psychiatry*, 69(2): 151–163.
- Ellegård, K. (2001) Att hitta system i den välkända vardagen. En tankeram för studier av vardagens aktivitetsmönster och projekt. I: K. Ellegård & E. Wihlborg (red.) *Fånga vardagen. Ett tvärvetenskapligt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Fakhoury, W.K., Murray, A., Shepherd, G. & Priebe, S. (2002) Research in supported housing. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, 37(7): 301–315.
- Gough, R. & Bennisäter, L. (2001) *Boendestöd – och vad det kan bli*. Fokus-Rapport 2001:7. Forskning och kunskapsutveckling socialtjänst. Kalmar län: Kommunförbundet.
- Harvey, C., Killackey, E., Groves, A. & Herrman, H. (2012) A place to live. Housing needs for people with psychotic disorders identified in the second Australian national survey of psychosis. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 46(9): 840–850.
- Hägerstrand, T. (1985) *Time-geography. Focus on the corporeality of man, society and environment*. Reprinted from *The science and praxis of complexity*. New York: United Nations university.
- Ingemarson, M., Bergmark, Å. & Lundström, T. (2006) *Att planera för boendestöd. Om planer, trepartssamtal och klientmedverkan i socialpsykiatrin*. Rapport 2006:3. Stockholm: Centrum för kunskapsutveckling i praktiken i Stockholm.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, G. (1996) Människan, hemmet och tingen. I: D. Gaunt & G. Lantz (red.) *Hemmet i vården. Vården i hemmet*. Stockholm: Liber.
- Ljungberg, A., Matscheck, D. & Topor, A. (2017) *Boendestöd. Erfarenhetsbaserad praktik och kunskap*. FoU-rapport nr 27/2017. FoU-Nordost.
- Mead, G.H. (1934/1995) *Medvetandet jaget och samhället. Från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos.
- Nelson, G., Sylvestre, J., Aubry, T., George, L. & Trainor, J. (2007) Housing choice and control, hous-

- ing quality, and control over professional support as contributors to the subjective quality of life and community adaption of people with severe mental illness. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 34(2): 89–100.
- Owen, C., Rutherford, V., Jones, M., Wright, C., Tennant, C. & Smallman, A. (1996) Housing accommodation preferences of people with psychiatric disabilities. *Psychiatric Services*, 47(6): 628–632.
- Patton, M.Q. (1987) *How to use qualitative methods in evaluation*. Center for Study of Evaluation, University of California. Newbury Park: Sage publications.
- Proposition 1993/94:218 *Psykiskt stördas villkor*.
- Rook, K.S. (1987) Social support versus companionship. Effects on life stress, loneliness, and evaluations by others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(6):1132–1147.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.
- Skogens, L. & von Greiff, N. (2014) Recovery capital in the process of change. Differences and similarities between groups of clients treated for alcohol or drug problems. *European Journal of Social Work*, 17(1): 58–73.
- Socialstyrelsen (2004) *Boendestöd*. Stockholm: Socialstyrelsen. [<http://app.socialstyrelsen.se/Termbank/Insats.ppt>. Hämtat: 2018-03-27]
- Socialstyrelsen (2010) *Det är mitt hem. Vägledning om boende och boendestöd för personer med psykisk funktionsnedsättning*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2016) *Statistik om socialtjänstinsatser till personer med funktionsnedsättning 2015*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1992:73 *Välfärd och valfrihet. Service, stöd och vård för psykiskt störda*.
- Spetse, B. & Gustafsson, H. (2013) *Boendestöd – Stockholm Södertörn Gotland. Delrapport. Kartläggning*. Rapport 119/13. FoU Södertörn.
- Sundgren, M. (2011) Det sociala arbetets elementära former. I: M. Sundgren & A. Topor (red.) *Psykiatri som socialt arbete*. Stockholm: Bonnier Utbildning.
- Svenska Akademien (2009) *Svensk Ordbok utgiven av Svenska Akademien*. Stockholm: Norstedts.
- Szebehely, M. (1995) *Vardagens organisering. Om vårdbiträden och gamla i hemtjänsten*. Avhandling. Lund: Studentlitteratur.
- Tanzman, B. (1993) An overview of surveys of mental health consumers' preferences for housing and support services. *Hospital and Community Psychiatry*, 44(5): 450–455.
- Topor, A. (2014) *Boendestödjarnas erfarenhetskunskap. Boendestöd – beslut och praktik. Erfarenheter från Lidingö stads socialpsykiatri*. Lidingö: Lidingö stad.
- Åqvist, A. (1992) *Tidsgeografi i samspel med samhällsteori*. Akademisk avhandling. Lund: Geografiska institutionen, Lunds universitet.
- Österberg, D. (1985) Materiell och praxis. I: S. Andersson, T. Johansen, G. Nilson & D. Österberg. *Mellan människor och ting*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.